

הגברת שיתוף הפעולה בין רבנים לקלינאי בריאות הנפש

יחסם של רבנים אורתודוקסים לאנשי בריאות הנפש נעה בין הקטבים של עוינות וחוסר אמון ועד לשיתוף פעולה וכבוד.

אלה מהם המוהים עצמם עם המחנה החרדי רואים כדרך כלל בפסיכותרפיסטים איום על הדת ועל ערכי הדת, בעוד הרבנים המודרניים רואים כדרך כלל בפסיכותרפיסטים קולגות באשר להתייחסות ולטיפול בבעיות הנפשיות-רגשיות של אנשים הנמצאים במצוקה.

ההכרזות וההתבטאויות של הרבנים החרדים משתנות מביקורת מאופקת, מתונה וזהירה למתן עצות, ועד לגיחוך וזלזול, להאשמות ארסיות מלאות שנאה ולאיסור מוחלט על התייעצות עם אנשי בריאות הנפש:

בדבר חולי רוח ומחשבות שצריכים לילך לרופאים לפסיכולוגים ופסיכיאטרים אם רשאים לילך לאלו שהן מינים וכופרים, לע"ד אין לילך אל רופאים כאלו להתרפאות, כי מכין שאין הרפואות מסמים המרפאים אלא מרוב הדבורים שלהם עם החולה נודעים מאיזה מחשבות הוא סובל, ומיעצים לו איך להתנהג שודאי יש לחוש שמיעצים לפעמים נגד דיני התורה ואף נגד עיקרי הדת ונגד עניני פרישות וצניעות... ולכן יש לחפש אחר רופא שומר תורה, וכאם ליכא יתנו עמו ויבטיח שלא ידבר עם החולה בעניני אמונה ותורה (ש"ת אגרות משה, חלק יר"ד ב, סימן נז).

הפסיכולוגים רואים כרפואה לעצבים לתת לכל אחד תאורת לבבו למלאותו ולא להגבילו כראוי. רק להציע לו זנות וכל תאורת העולם הזה, ותאורה מביאה עוד תאורה, ואין לדבר סוף. ולא מתרפא רק מוסיף ומחמיר מצבו... הם מוליכים אותם שולל (הרב משה שטרנבוך, תשובות והנהגות א, תסה).

בעיתון החרדי 'תד נאמן' פורסם פסק הלכה של ראש ישיבת 'מעלות התורה', הרב שמואל אורבאך:

בעונותינו הרבים נפרצה פרצה נוראה מאד לקבל ולשמוע כביכול עצות והדרכות מפסיכולוגים וכיוצא בזה, אשר בוודאי שווהי עזת השטן רחמנא לצלן.

תגובות מועטות ובודדות התומכות בטיפול הפסיכולוגי טוענות כך:

התעסקות חובבנית בתחום הזה [הפסיכותרפיה] גורמת לתוצאות שליליות ועלולות רחמנא ליצלן להביא להתאכזרות, ולפני שאומרים לאנשים עם הפרעות כפייתיות ואנשים עם דכאון להתיעץ ברבנים שלהם ולא בפסיכולוגים, יש לבדוק באופן אובייקטיבי ולפרסם בציבור את אחוזי ההצלחה של הרבנים במקרים המסוימים הללו.¹

להמחשת התוצאות הבעייתיות של התערבות רבנים במקרים המצריכים מעורבות מקצועית של אנשי בריאות הנפש, מובאות הדוגמאות דלהלן.

¹ המחברים מודים לרב נפתלי בר-אילן, רב שכונת אפרים, רחובות, על תרומתו המשמעותית לפרויקט המתואר להלן.
ראה: D. Greenberg & E. Witztum (Editorial): 'Ultra-Orthodox Jewish Attitudes toward Mental Health Care', *Psychiatry Relat. Sci.* 31,3 (1994), pp. 143-144

א. אישה שעברה מספר אשפוזים פסיכיאטריים ושאוּבַחְנָה כסכיוֹפּרַתִּית פנתה לייעוץ אל מקובל מפורסם. הוא הסביר לה שהקולות שאותם היא שומעת הם של מלאך המעניש אותה על עבירות שעשתה, ולכן עליה לעשות תשובה. הסבר זה היה בניגוד לניסיונות המטפל שלה לשכנעה שהקולות הללו הם דמיוניים ומהווים ביטוי לקשייה להתמודד עם רגשות ומחשבות לא מקובלות. ההסבר של המקובל פעל באופן שחזק את הפתולוגיה ואת רגשות האשמה של המטופלת בעוד שהתערבות הפסיכולוג שאפה לחזק את בוחן המציאות שלה ולהחליש את רגשות האשמה והמחשבות האובדניות שלה.

ב. אב מודאג פנה לרבי שלו בבקשת עצה בקשר לבתו הסובלת למעלה משנה מדיכאון ומחוסר תפקוד. הרבי אסר עליו לפנות לפסיכיאטר והציע לו לבדוק את המזוונות שבביתו ולהחליפן. האיש החליף את המזוונות, אך כאשר מצבה של הבת המשיך להחמיר, פנה האב ביוזמתו לייעוץ מקצועי של אנשי בריאות הנפש.

ג. אברך העלה לפני רבו את התלבטותיו לאחר שגילה שארוסתו מוטרדת באופן כפייתי בענייני ניקיון. היא סירבה, למשל, לגעת בחפץ שנפל על הרצפה, בילתה זמן רב ברחיצת ידיים וכיוצא בזה. הרב הרגיע את תלמידו ואמר לו שהתנהגות טיפשית זו תחלוף לאחר הנישואין. חודש לאחר החתונה האישה אושפזה בבי"ח פסיכיאטר באבחנה של הפרעה כפייתית קשה שהוחרפה בשל הנישואין. חצי שנה לאחר מכן האברך התגרש מאשתו.

לרבנים ולקלינאים יש להציע זה לזה דברים בעלי ערך על מנת לשפר את העזרה שהם מספקים לאנשים הפונים אליהם. לכן חשוב ביותר שכל אחד יכיר במגבלות מקצועו וישקול את היתרונות שיש בעבודה ובהתייעצות משותפת.² שיתוף פעולה בין-מקצועי בין רבנים לאנשי בריאות הנפש בטיפול באנשים הסובלים מהפרעות נפשיות-רגשיות, הינה תופעה נדירה.³ אחד ההסברים לכך הוא ההתעלמות וחוסר ההתמצאות בתחומי הידע והעבודה של הצד השני. אלו יוצרים חרדה, חשדנות וחוסר אמון הדדי.

הרב שלמה וולבה, מוֹחֵץ ורב חרדי מפורסם בארץ, כתב כך:

יש צורך דחוף בארגון קורסים לרבנים בפועל ולמחנכים, במטרה להפיץ ידע בסיסי על הסימפטומים של נזירות ופסיכוזה ודרכי הטיפול שלהן בקווים כלליים, כדי שידעו להפנות חולים בהקדם אל הרופא. ידיעה בסיסית היתה מסלקת הרבה דעות קדומות! (פסיכיאטריה ודת', בשבילי הרפואה 5, סיון תשמ"ב).

לפני זמן מה יזמו מחברי מאמר זה תכנית חינוכית לרבני האזור (רבני קהילה, מחנכים דתיים וחרדים) עם צוות בריאות הנפש של בית החולים 'קפלן' ברחובות בניסיון לשנות במידת מה את המצב הלא רצוי שתואר לעיל. ההנחה שלנו הייתה שחשיפת הרבנים לידע פסיכולוגי בסיסי ולהבנה יותר רחבה בפסיכופתולוגיה ולדרכים מקצועיות לטיפול בבעיות נפשיות תסייע להם לייעץ לאנשים בקהילה ובמסגרות לימודיות השרויים במצוקה נפשית. מצד שני, ידע בסיסי בערכים, במנהגים ובטקסים דתיים יסייע לקלינאים בהערכת הפציינט ובטיפול בו. נקודה זו הועלתה בישיבת צוות לפני זמן מה. בישיבה

2 ראה: B. Lichner-Ingram & D. Lowe, 'Counseling Activities and Referral Practices of Rabbis', *Psychology and Judaism* 13, 3 (1989), pp. 133-148

3 ארגון רבני רפעי"ה (רפואה על פי ההלכה), מרכז שיקומי, בסיוע אנשים דתיים העוסקים בתחום בריאות הנפש, הוציאו לאחורונה חוברת שכותרתה: 'הפרעות כפייתיות (אובססיביות-קומפולסיביות)', במטרה לשרת אנשים דתיים הסובלים מהפרעות מסוג זה.

הוצג אדם דתי שהתקבל לאשפוז ש"באופן כפייתי מלמל תפילה אודות 'נקבים וחלולים' בכל פעם שיצא מהשירותים". התגובה המיידית של כמה מאנשי הצוות הייתה להמליץ על טיפול תרופתי נגד פסיכוזה. המלצה זו נגנזה רק כאשר אחד מחברי הצוות, שהיה בעל רקע דתי, הסביר שיהודים דתיים, לאחר שמתפנים, מברכים ומשבחים את הבורא "אשר יצר את האדם בחכמה, וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים". סביר להניח שפגישות אלו גם יחזקו את האימון ושיתוף הפעולה בין שתי הדיסציפלינות. בשלב ראשון של הפרויקט שתוכנן הזמן רב קהילה מכובד בעל ידע רחב בפסיכולוגיה לבית החולים להרצות על הנושא 'בריאות הנפש ויהדות' בפני אנשי בריאות הנפש של בית החולים (פסיכיאטרים, פסיכולוגים, עובדים סוציאליים, אחיות פסיכיאטריות, מרפאים בעיסוק, סטודנטים לפסיכולוגיה ולרפואה).

אלה הם הנושאים שעלו לדיון בפגישה: עמדת היהדות הרתית כלפי חולה הנפש, הסטטוס ההלכתי של חולה הנפש, תפקיד הרב כאשר לאנשים בעלי הפרעות נפשיות הפונים אליו, התחומים הקונפליקטואליים בין רבנים לאנשי בריאות הנפש, עמדת הרבנים כאשר לטיפול הפסיכיאטר והפסיכולוגי והאפשרות לשיתוף פעולה ביניהם.

המפגשים היו מפרים ומלמדים ויצרו אוירה של החלפת אינפורמציות, דעות ורצון לשיתוף פעולה בעקבות כך.

בשלב השני של הפרויקט אורגנה בידי מחברי המאמר למען רבני האזור סדרה בת עשר הרצאות העוסקות באספקטים שונים של בריאות הנפש. הנושאים כללו בין היתר: פסיכופתולוגיה, טיפול פסיכיאטרי ופסיכולוגי, שיקום, שיתוף פעולה בין רבנים לקלינאים. עשרים רבנים, רובם ר"מים וחלקם רבני קהילה וראשי ישיבות, השתתפו בהרצאות שניתנו בידי אנשי בריאות הנפש - פסיכיאטרים, פסיכולוגים ועובדות סוציאליות - מבית החולים 'קפלן' ומקומות אחרים.

המשתתפים התבקשו למלא שאלוני משוב לאחר כל הרצאה, ולהלן סיכום תגובותיהם:

לשאלות 'באיזו מידה הקורס חשוב ומעניין?' וב'איזו מידה תרם הקורס להכרות התחום?' 95% ענו 'מאוד', 75% ציינו שהקורס 'מאוד' ליבן את עמדתם בנושא, 90% 'מאוד' מעוניינים בהרצאות נוספות בנושא בריאות הנפש, ו-100% מהמגיבים היו ממליצים לרבנים אחרים להשתתף בקורס כזה. 60% הביעו דעה שהקורס שינה את יחסם באופן חיובי לתחום בריאות הנפש ושגברה נכונותם להפנות אנשים להתייעצות אצל אנשי בריאות הנפש. 80% ראו חשיבות בעובדה שהקורס היה מיועד רק לרבנים והביעו התעניינות להשתתף בקבוצת ייעוץ חודשית עם אנשי מקצוע מתחום בריאות הנפש.

נראה לנו שכדאי שאנשי בריאות הנפש ישקלו אפשרות ליזום תכניות חינוכיות דומות בארץ כדי לחזק את ההכנה ההרדית ושיתוף הפעולה בין רבנים וקלינאים לטובתם ולטובת האנשים שאותם הם משרתים.